

ANNA GAŚKA¹

RECENZJA KSIĄŻKI POD REDAKCJĄ NAUKOWĄ HANNY PODEDWORNEJ „NOWE INSPIRACJE SOCJOLOGII WSI”²

Książka *Nowe inspiracje socjologii wsi* jest pracą zbiorową przygotowaną przez 19 autorów, pod redakcją naukową Hanny Podedwornej, recenzowaną przez wybitnej klasy socjologa związanego z tematyką socjologii wsi profesor dr hab. Izabellę Bukrabę-Rylską. Rozprawa liczy 295 stron, z czego 19 stron to bibliografia, co świadczyć może o licznych źródłach cytowań innych znakomitych autorów. Dzieło jest zbiorem referatów wygłoszonych podczas konferencji naukowej „Kierunki badań współczesnej socjologii wsi w Polsce”, która odbyła się 26 lutego 2010 roku w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.

Recenzowana książka składa się z trzech części, obejmujących kwestie o ogromnym znaczeniu dla rozwoju wsi, takie jak: aktorzy, podmioty i sieci w przestrzeni wiejskiej, zmiany społeczne i różnicowanie się przestrzeni wiejskiej, potencjał społeczny wiejskich społeczności lokalnych.

Publikację rozpoczyna wprowadzenie, będące rozważaniem nad stanem subdyscypliny, jaką jest socjologia wsi w Polsce. Redaktor naukowy zastanawia się nad zmianami, jakie zachodzą na jej gruncie, jeśli chodzi o zainteresowanie nią przedstawicieli pokrewnych subdyscyplin, a co za tym idzie – podejmowanie nowych problemów czy też zmianę przestrzeni wiejskiej, gdzie zanika granica między wsią i miastem. Nie bez znaczenia pozostają również plenarne procesy społeczne, takie jak: globalizacja, suburbanizacja czy dezagraryzacja, które wpływają na to, iż współczesne koncepcje przestrzeni wiejskiej mają charakter hybrydowy. Autorka zwraca również uwagę na nową koncepcję w badaniach socjologii wsi, jaką jest koncepcja społeczeństwa sieciowego, a co za tym idzie – zjawisko wykluczenia cyfrowego.

¹ Autorka jest doktorantką Instytutu Socjologii Uniwersytetu Wrocławskiego (e-mail: gaska@op.pl).

² SCHOLAR, Warszawa 2011, 295 s.

Nie bez uwagi pozostaje tematyka przemian świadomości ekologicznej i aktywizacji wrażliwości ludności wiejskiej na problematykę środowiska naturalnego. Wprowadzenie stanowi również kompilację zawartych w książce artykułów.

Część pierwszą otwiera tekst Marii Wieruszyńskiej *Antropologizacja badań wsi. Zaniechania, potrzeby, możliwości*, w którym znajdziemy informację o kulturowym wymiarze badań obszarów wiejskich. Autorka korzysta z dorobku naukowego nowej socjologii wsi w Niemczech i wykorzystuje dorobek niemieckich socjologów, przytaczając nazwiska: Norbert Elias, Anton Sterbling czy Gerd Vonderach. Jej uwaga skupia się również na lekturze profesora Floriana Znanieckiego *Ludzie terażniejsi a cywilizacja przyszłości*, gdzie szuka odpowiedzi na temat tożsamości kulturowej, jednocześnie odkreślając jej dużą wagę dla funkcjonowania społeczności wiejskich.

W kolejnych pracach autorzy podejmują tematykę związaną z nowymi podmiotami funkcjonującymi w przestrzeni wiejskiej. Krzysztof Gorlach i Piotr Nowak w *Tradycji, wiedzy i sieciach społecznych w regionalnej produkcji żywności. Przypadek sera oscypek* dokonują analizy tendencji związanych z fenomenem żywności regionalnej w Polsce na przykładzie sera oscypek, w ramach projektu CORASON. Autorzy artykułu przedstawiają oscypek w ujęciu dobra kulturowego polskiej tradycji, ale również wskazują na wymiar ekonomiczny i gospodarczy. Przedstawiają również krótki „szkic” oscypek w góralskiej tradycji pasterskiej. Zwracają uwagę na różne wymiary produkcji i konsumpcji żywności w aspekcie działań kulturowych, jak również różnorodność interakcji aktorów społecznych zaangażowanych w te procesy. Podjmują także tematykę związaną z rodzajami wiedzy, wyróżniając jej trzy typy: wiedzę naukową lub ekspercką, wiedzę menedżerską lub administracyjną oraz wiedzę lokalną, wskazując na ich różną dynamikę zmian i modyfikację, a co za tym idzie – miejsce w sieci. Ostatnim aspektem podjętym w artykule jest *Oscypek jako regionalny produkt Unii Europejskiej*. Opisano tu próby rejestracji znaku handlowego „oscypek” oraz zmiany, jakie wprowadziły przepisy unijne po przystąpieniu Polski do struktur UE

Wojciech Knieć i Wojciech Goszczyński w pracy *Alternatywne sieci produkcji i dystrybucji żywności – w poszukiwaniu modelu dla Polski* podejmują problematykę związaną z budowaniem i urynkowieniem sieci społecznych oraz z miejscem zasobów społecznych, tradycją oraz wiedzą lokalną w tym procesie. Dokonują próby analizy cech koncepcji alternatywnych sieci produkcji i dystrybucji żywności *Alternative Agro-Food Networks* (AAFN). Artykuł opiera się na wynikach międzynarodowego projektu *Facilitating Alternative Agro-Food Networks* przy wsparciu 7 Programu Ramowego UE. Autorzy wskazują trzy konkurencyjne wizje zmiany produkcji rolnej (typy idealne), tj. industrializację rolnictwa, rozwój postproduktywny oraz rozwój obszarów wsi, opisując pełnione przez te modele funkcje. Podjmują próbę zdefiniowania AAFN oraz wskazują cechy nowego paradygmatu rozwoju produkcji rolnej. Opisują cztery typy korzyści wynikających z AAFN: ekonomiczne, społeczne, przyrodnicze oraz kulturowe, ale wskazują również wady koncepcji. Praca ukazuje dwie konceptualizacje terminu – jedną opartą na tradycji Wielkiej Brytanii i Holandii, a drugą wywodzącą się z regionów Basenu Morza Śródziemnego. Rozprawa prezentuje również wyniki badań zespołu badaczy Instytutu Socjologii UMK w Toruniu w latach 2008–2009, Alternatywnej Sieci w Dolinie Dolnej Wisły

i sieci Dziedzictwa Kulinarnego Warmii i Mazur. W podsumowaniu artykułu można przeczytać, iż zjawisko powstawania i działalność AAFN w Polsce nie zostały rozpoznane naukowo i nieznaną jest jego dalsza perspektywa rozwoju.

Zmiany stosunku mieszkańców wsi do przyrody to tematyka kolejnego artykułu *Mieszkańcy wsi wobec przyrody – między dominacją a rozumieniem i empatią*, autorstwa Barbary Perepeczko. Jest to ekspozycja tworzenia się nowej postawy wobec przyrody społeczności wiejskich. Opisano tu czynnik czasowy, geograficzny oraz narodowy, który kształtował więź ludzi z przyrodą i wpływał na sposób oraz efekt gospodarowania – od czasów pogańskich do współczesności. Prezentowane wyniki badań ukazują zmiany w świadomości ekologicznej mieszkańców wsi i nasuwają wiele pytań, na które Autorka pozostawiła odpowiedź czytelnikowi.

Nowa perspektywa badań wsi widoczna jest w artykule Arkadiusza Niedziółki *Badania socjologiczne agroturystyki jako nowy kierunek rozwoju socjologii wsi*, który podejmuje problematykę badań dotyczących agroturystyki, rozpoczynając od przybliżenia czytelnikom roli, jaką pełniła ta forma działalności gospodarczej w przemianach ekonomiczno-społecznych na wsi. Artykuł prezentuje wyniki różnych badań socjologicznych poświęconych agroturystyce. Przedstawia funkcje społeczne agroturystyki, uznając za najważniejszą funkcję wychowawczą, ale docenia również funkcję humanistyczno-społeczną. Opisuje determinanty społeczne, które hamują rozwój agroturystyki oraz korzyści i następstwa jej rozwoju. Autor wskazuje na udział lokalnych i regionalnych stowarzyszeń agroturystycznych w Polsce, których działalność korzystnie wpływa na rozwój agroturystyki, opisując ich najczęstsze działania z zastosowaniem różnych instrumentów rynkowych. Ten artykuł zamyka pierwszą część książki.

Część druga jest najobszerniejszym rozdziałem, gdyż liczy siedem artykułów i skupia się na zmianach społecznych zachodzących w przestrzeni wiejskiej, polegających na otwarciu na świat zewnętrzny oraz dyfuzji innowacji. Pierwszy artykuł *Innowacyjność a rozwój obszarów peryferyjnych* podejmuje problematykę rozwoju Podkarpacia jako regionu zapóźnionego rozwojowo. Jego autorem jest Arkadiusz Tuziak. Pracę rozpoczyna próba zdefiniowania pojęcia obszarów peryferyjnych, biorąc pod uwagę kryterium przestrzenne, demograficzne i ekonomiczne, ale również relacje o charakterze zależności politycznych, gospodarczych i kulturowych w kontekście centrum – peryferie. Peryferyjność można analizować również w ujęciu odrębności kulturowej, religijnej lub politycznej. Większość definicji skłania się jednak do tego, iż peryferyjność jest determinowana przez trzy rodzaje dystansów – geograficzny, organizacyjny oraz instytucjonalny. Autor artykułu zwraca uwagę na cechy oddziaływania, które szereguje według siły wpływu na: cechy sprawcze, cechy zależne oraz cechy towarzyszące. Dalsza część publikacji skupia się na Podkarpaciu, począwszy od charakterystyki struktury gospodarczej tego regionu, poprzez określenie szans rozwojowych tego województwa, wskazanie innowacyjności administracji publicznej regionu, korzystając z wyników projektu *Regionalna strategia innowacyjna województwa podkarpackiego* oraz prezentacji postaw innowacyjnych mieszkańców Podkarpacia, będących wynikiem badań w ramach projektu *Biuro wdrażania i monitoringu Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Podkarpackiego*. Kolejna koncepcja badawcza, której wyniki prezentuje

artykuł, to *Innowacyjność w procesie endogenego rozwoju regionu peryferyjnego. Studium socjologiczne*, wskazuje zależność między innowacyjnością społeczności peryferyjnej a sprawnością zachodzących w nim zmian i procesów.

Tematyka kolejnych artykułów skupia się na migracji, jako procesie otwarcia na świat zewnętrzny, problematyce znanej od początków dziejów ludzkości i szeroko komentowanej w literaturze przedmiotu. Wioletta Knapik w swojej publikacji *Migracje zarobkowe ludności z obszarów wiejskich* poświęca uwagę teorii migracji, odnosząc się do wielu dziedzin nauki. Wskazuje również na motywacje, którymi kierują się migranci, oraz na teorię sieci migracyjnych, teorię sieci powiązań, teorię skumulowanej przyczynowości oraz teorię sposobności pośrednich i przeszkód pośrednich. Każda teoria ma grono zarówno zagorzałych zwolenników, jak i przeciwników, posiadających wiele argumentów na potwierdzenie swoich racji. Autorka prezentuje społeczno-ekonomiczne skutki migracji, skupiając swą uwagę na środkach finansowych przywożonych do kraju przez emigrantów jako pozytywnym wymiarze migracji. Zauważa również negatywne aspekty migracji zarówno dla kraju wysyłającego, jak i przyjmującego migranta. Opisuje sytuację w Polsce po akcesji do UE w 2004 roku, wskazując na koszty psychologiczno-społeczne polskich rodzin oraz problem eurosierot. Kolejny aspekt publikacji dotyczy migracji zarobkowych z obszarów wiejskich gminy Trzebnica i obejmuje jej charakterystykę geograficzną i demograficzną oraz określa poziom bezrobocia w powiecie chrzanowskim. Prezentuje on wyniki badań migracji zarobkowych ludności wiejskiej, przeprowadzone przez Zakład Socjologii i Rozwoju Wsi Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie na początku 2009 roku. Efekty badań skłaniają Autorkę do opracowania charakterystyki współczesnego migranta, wskazując, iż jest nim mężczyzna w wieku 18–35 lat, mający wykształcenie średnie, którego problemem jest znalezienie pracy w miejscu zamieszkania. Podsumowaniem referatu jest opis doświadczeń migrantów wyrażony w rozmowach z dziennikarzami tygodnika „Przełom”.

Tematykę związaną z migracją podejmują również Magdalena Kowalska i Maciej Basaj w artykule *Wpływ migracji na rozwój społeczności lokalnej w powiecie wadowickim*. Publikację rozpoczynają od zdefiniowania pojęcia migracji, wskazując jednocześnie na problematykę ruchliwości społecznej w Polsce. W swej pracy migrację Polaków przedstawiają w ujęciu historycznym, wskazując na powszechność tego zjawiska na przełomie wieków. Jednak głównym celem, jaki postawili sobie Autorzy, jest określenie wpływu migracji zarobkowych na sytuację społeczności lokalnej na przykładzie powiatu wadowickiego. Prezentowane wyniki badań dowodzą, iż przyczyny migracji mają podłoże materialne i wpływają na cechy psychospołeczne zbiorowości lokalnej, a także mają odzwierciedlenie w poziomie i jakości życia mieszkańców powiatu wadowickiego. Pomimo iż materiał badawczy uwzględnia głównie aspekt ekonomiczny, jej Autorzy wskazują również zmiany, jakie zachodzą na płaszczyźnie rodziny.

Następne artykuły zawarte w drugiej części książki podejmują tematykę związaną z władzą samorządową. Stanisław Sorys w publikacji *Poziom realizacja zadań własnych gminy* prezentuje zmiany, jakie zachodzą w samorządach terytorialnych. Uwagę poświęca wspólnotom lokalnym ośmiu gmin województwa małopolskiego. Wyniki badań odnoszą się do czterech obszarów: działalności gospodarczej,

infrastruktury komunalnej, warunków ekonomicznych badanych gmin oraz kultury i oświaty.

Tematykę związaną w problematyką samorządów terytorialnych, konkretnie władz gminnych, podjęła Bożena Tuziak w artykule *Autorytet władz gminnych a rozwój wiejskich społeczności lokalnych*. Autorka zwraca uwagę na szerokie spektrum pojęcia autorytetu, prezentując kilka jego definicji, odwołując się do klasyków socjologii i innych dziedzin nauki. W dalszej części tekstu Bożena Tuziak prezentuje mechanizm rozwoju wiejskich społeczności lokalnych, wskazując na istotne elementy koncepcji aktywizacji i rozwoju społeczności lokalnych. Autorka wykazuje, iż korzystne warunki rozwoju społeczności lokalnych zależą od autorytetu władzy i jakości życia mieszkańców.

Krzysztof Bondyra, autor kolejnego artykułu *Rola władz samorządowych w modernizacji obszarów wiejskich*, wpisuje się w nurt dyskusji swoich przedmówców, podejmując problematykę władzy samorządowej. Rozprawę rozpoczyna od określenia znaczenia pojęć modernizacja oraz globalizacja, jako procesów decydujących o dynamice zmian społeczno-gospodarczych. Autor odnosi się do pojęcia kapitału społecznego i jego znaczenia, jakie pełni w mechanizmach rozwoju lokalnego. Rozprawę wzbogacają wyniki badań empirycznych przeprowadzonych w grudniu 2009 roku na terenie gmin Wielkopolski, w których samorządowcy mogli wypowiedzieć się na temat rozwoju i funkcjonowania samorządów lokalnych oraz ich współpracy z podmiotami zewnętrznymi. Respondenci dokonali również oceny stanu polskiej samorządności terytorialnej, określając jej poziom jako dobry, lecz wymagający pewnych zmian. Tematyka badań dotyczyła również wpływu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej na procesy modernizacyjne. Około 90% badanych gmin, jako jedną z najważniejszych korzyści z akcesji Polski do struktur europejskich, wskazało możliwość pozyskiwania funduszy przez samorządy terytorialne. W badaniach poruszono również tematykę związaną z szansami rozwoju samorządów terytorialnych w Polsce.

Ostatni tekst części drugiej *Zmiany społeczne i różnicowanie się przestrzeni wiejskiej*, autorstwa Macieja Basaja i Magdaleny Kowalskiej, dotyczy kwestii istotnych i aktualnych, gdyż dotyka problemu przemian świadomości rolników związanych z przekształceniami struktury agrarnej w ich najbliższym otoczeniu. Badania objęły teren środkowych gmin województwa małopolskiego. Wyniki badań prezentują: ocenę rolników szansy rozwoju własnych gospodarstw, sposoby podwyższenia dochodu, powody, jakimi kierują się rolnicy przy podejmowaniu decyzji o sprzedaży ziemi, ocenę sytuacji życiowej oraz plany na przyszłość związane ze źródłem utrzymania rodziny. W podsumowaniu Autorzy zwracają uwagę, iż wyniki badań wskazują na niejednorodny i złożony charakter determinantów kształtujących postawy rolników.

W trzeciej części recenzowanej książki, dotyczącej szeroko rozumianego potencjału społecznego, artykułem wprowadzającym jest tekst Katarzyny Zajdy *Lokalne grupy działania jako nowa forma współpracy mieszkańców wsi*. Autorka pisze o lokalnej aktywności społecznej mieszkańców wsi, prezentując jej różnorodne formy oraz wielorakie obszary działania. Dokonuje charakterystyki podejścia LEADER, powołując się na bogatą literaturę oraz wskazuje na funkcjonowanie lokalnych grup działania (LGD) jako organizacji pozarządowych. Prezentuje wyniki badań

empirycznych, analizując sposoby funkcjonowania LGD na obszarach wiejskich województwa łódzkiego, precyzyjnie uzasadniając wybór terenu, pytań oraz metod badawczych.

Kolejny artykuł *Działalność organizacji pozarządowej a mobilizacja lokalnych zasobów kapitału społecznego w środowisku marginalizowanym. Przykład wsi Lwówek*, autorstwa Konrada Burdyka, porusza tematykę potencjału społecznego, na który składają się kompetencje kulturowe oraz osiągnięcia edukacyjne młodych mieszkańców wsi. Rozprawę Autor rozpoczyna od analizy kryzysu klasycznego paradygmatu socjologii wsi, jednak kluczową część artykułu tworzą wyniki badań aktywności amatorskiego klubu sportowego (jako przykładu organizacji pozarządowej), działającego na terenie miejscowości Lwówek, uznanej za zmarginalizowaną w lokalnym układzie społecznym. Omawia cel i procedury wykorzystane w badaniach, jak również dzieje historyczne i specyfikację Lwówka. Wiele uwagi poświęca roli, strukturze i aktywności amatorskich klubów sportowych. W pracy można też znaleźć zarówno opis zjawiska mobilizacji lokalnych zasobów, jak i aktywizacji kapitału społecznego oraz różnorodności dynamiki działań w ramach inicjatywy. Nie bez uwagi pozostaje zjawisko sieci społecznych i zasobów wykorzystywanych w toku realizacji inicjatywy.

Podobną problematykę podejmuje Wiesław Warzecha w tekście *Kompetencje kulturowe młodzieży województwa świętokrzyskiego. Wstępny raport badawczy*, gdzie opisuje kompetencje kulturowe młodzieży wiejskiej na przykładzie badań przeprowadzonych na terenie województwa świętokrzyskiego. Raport prezentuje Program Operacyjny Kapitał Ludzki oraz projekt *Szkoła kluczowych kompetencji*. Autor przedstawia dane statystyczne wybranych szkół województwa świętokrzyskiego pod kątem wskaźnika udziału młodzieży wiejskiej w strukturze rekrutacji oraz efektów kształcenia tejże młodzieży. Charakteryzuje kadre pedagogiczną oraz dokonuje analizy kompetencji zawodowych uczniów, jak również absolwentów, a także kompetencji kluczowych i zawodowych. W podsumowaniu charakteryzuje zbiorowość uczniów będących przedmiotem badań, określając ich sytuację socjalną. Aneks kończący tekst charakteryzuje wytypowane do badania szkoły.

Problematykę zaufania podejmuje Tomasz Marcysiak w rozprawie *Zaufanie społeczne w badaniach nad współpracą rolników w ramach grupy producentów rolnych*. Autor na wstępie nawiązuje do klasyków socjologii zajmujących się zagadnieniem zaufania. Nadmienia również o kryzysie zaufania, wskazując na zależność: niski poziom zaufania równa się osłabieniu więzi społecznych, a co za tym idzie – wyższemu ryzyku współpracy. W dalszej części tekstu prezentuje metody i cel badań oraz charakterystykę respondentów. Autor przedstawia wyniki badań dotyczących poziomu zaufania społecznego wśród mieszkańców wsi, ich wzajemne stosunki, czyli szeroko rozumianą integrację społeczną, oraz zaufanie do podmiotów zewnętrznych, takich jak instytucje i grupy producentów.

Ostatni zawarty w książce artykuł Leokadii Grudzieckiej, *Współzrządzenie (governance) na obszarach wiejskich w Polsce i Norwegii*, jest godny uwagi, gdyż stanowi porównanie dwóch znacząco różniących się krajów, choćby pod względem rodzaju rolnictwa, tradycji czy struktury obszarów wiejskich, jakimi niewątpliwie są Polska i Norwegia. Pracę rozpoczyna prezentacja konspektu empirycznego oraz termino-

logii związanej ze stwierdzeniem *governance*. Autorka próbuje również przybliżyć mechanizmy pojawienia się współzrządzenia, określanego mianem *governance*, oraz partnerstwa międzysektorowego, zwłaszcza na obszarach wiejskich. Określa także obszary tych działań i zaangażowanych w nie partnerów międzysektorowych oraz trudności, z jakimi muszą się borykać. Dochodzi do wniosku, iż budowanie partnerstwa to proces mozolny i czasochłonny, z czym nie sposób się nie zgodzić.

Podsumowując niniejszą recenzję, należy podkreślić, że poruszana w książce tematyka dotyczy bieżących i kluczowych zjawisk zachodzących na polskiej wsi. *Nowe inspiracje socjologii wsi* zasługują na szeroką popularyzację ze względu na walory poznawcze oraz dydaktyczne. Umiejętnie łączą wątek teoretyczny z wynikami badań empirycznych. Uzupełniają wiedzę o ważny komponent współczesności polskiej wsi i zachodzących w jej obszarze zmian. Uważam, że warto wzbogacić swoją biblioteczkę o tę pozycję wydawniczą, gdyż napisana jest dostępnym językiem, zachęcającym do lektury. Książka bez wątpienia wzbudzi zainteresowanie studentów kierunków socjologii, antropologii, rolnictwa i ekonomii, ale również pracowników administracji samorządowej.